

Лигін О.В.

аспірант

Київський університет інтелектуальної власності та права

ПІДЗАКОННІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИДОБУВАННЯ ВУГЛЕВОДНІВ В УКРАЇНІ

Вступ. У сучасних умовах розвитку правової системи України особливої ваги набуває ефективність підзаконного нормативно-правового регулювання як «живого» інструмента формування та реалізації державної політики в різних сферах суспільного життя. Підзаконні нормативно-правові акти є формою правової конкретизації законодавчих положень, що дозволяє адаптувати загальні приписи до практичних умов адміністративної діяльності. У контексті регулювання видобування вуглеводнів, що є однією з ключових галузей стратегічної економіки, саме ці акти забезпечують деталізацію процедур, встановлення технічних умов, механізмів контролю тощо. Їхня роль полягає не лише в регламентації господарської діяльності, а й у формуванні системи правозастосування, орієнтованої на досягнення прозорості, стабільності та правової визначеності у сфері надрокористування.

Актуальність дослідження зумовлена також тим, що значна кількість нормативних документів, які регулюють видобувну галузь, часто видаються без належного дотримання принципів ієрархії, узгодженості та правової чіткості. Це породжує складнощі у визначенні їх юридичної сили, сфери застосування та відповідності чинному законодавству. Також існує проблема дублювання чи суперечностей між нормами окремих нормативно-правових актів, що знижує ефективність регулювання, призводить до неоднакового вирішення адміністративно-правових спорів у галузі видобування вуглеводнів і порушує засади справедливості.

Проблематика підзаконних нормативно-правових актів у сфері правового регулювання видобування вуглеводнів охоплює питання їх класифікації, юридичної сили, функціонального призначення та меж повноважень суб'єктів нормотворчості. Зокрема, необхідно розмежовувати загальні й спеціальні підзаконні нормативно-правові акти, визначати специфіку норм, деталізованих у таких актах, які мають організаційний, дозвольний або контрольний-наглядний характер.

Особливу увагу привертає питання ієрархії підзаконних нормативно-правових актів, яка є недостатньо врегульованою на практиці. Наявна практика прийняття актів без урахування їх юридичної сили та сфери дії призводить до зниження правової стабільності та довіри до правового регулювання. Ускладнює ситуацію також різноманітність адміністративних органів, уповноважених на видання таких актів – від центральних органів виконавчої влади до спеціалізованих агентств і служб. В умовах потреби у гнучкому, але узгодженому механізмі правового впливу, особливо в стратегічних галузях, таких як видобування вуглеводнів, зазначене питання набуває ключового значення для забезпечення верховенства права та належної ефективності публічного адміністрування.

Огляд останніх досліджень. Різним питанням правового регулювання видобування вуглеводнів в Україні була приділена увага вчених різних галузей права. Зокрема, А. Берлач, Д. Бараненко, А. Денисова, П. Діхтієвський,

Л. Авраменко, В. Галушко, Є. Гетьман, О. Грамма, В. Горобець, М. Кельман, Р. Кельман, О. Петришин, М. Цвік, В. Фелика та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії природничого права, теорії права, теорії адміністративного права, чинного законодавства та наукових доктрин виявити та узагальнити правову природу підзаконних нормативно-правових актів правового регулювання видобування вуглеводнів в Україні.

Виклад основних положень. У сучасному тлумачному словнику поняття «підзаконний» розкрито як правовий акт, що не має сили закону, але видається на його підставі з метою деталізації або реалізації положень закону. Підзаконні акти видаються державними органами в межах їхніх повноважень і покликані забезпечити практичне застосування законодавства. Така правотворчість виконує уточнювальну, виконавчу та регуляторну функцію в правовій системі [1].

У юридичній літературі підзаконний нормативно-правовий акт – це акт, що видається уповноваженим суб'єктом на основі Конституції та законів України з метою конкретизації, деталізації та реалізації їхніх положень. Він має відповідати актам вищої юридичної сили та узгоджуватися з іншими нормативними документами. Підзаконні акти приймаються у формі постанов, указів, наказів, інструкцій, рішень тощо в межах визначених повноважень. Такі акти можуть бути загальними, відомчими, місцевими або локальними за юридичною силою. Особливе значення вони мають у сфері адміністративного права, де оперативність і деталізація регулювання є критично важливими. В окремих випадках допускається затвердження модельних актів як типових або зразкових документів. Підзаконні акти є важливим інструментом правозастосування, що забезпечує реалізацію норм законів у конкретних управлінських ситуаціях [2].

Відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність», підзаконний нормативно-правовий акт – це акт, що приймається

суб'єктом правотворчої діяльності на основі та на виконання Конституції України, законів і міжнародних договорів. Його мета полягає в реалізації актів вищої юридичної сили через конкретизацію, деталізацію та оперативне регулювання. Такі акти не можуть змінювати зміст законів, а лише забезпечують їх практичне застосування. Підзаконні акти мають бути прийняті у формах, визначених Конституцією або законом, та діяти виключно в межах компетенції суб'єкта. Їх юридична сила є нижчою порівняно із законами, однак вони є обов'язковими до виконання. Підзаконні НПА мають бути узгодженими між собою та з іншими актами однакової юридичної сили. Вони відіграють важливу роль у системі публічного управління, забезпечуючи деталізоване регулювання. Установлений ієрархічний порядок підпорядковує їх законам і міжнародним договорам, зокрема це стосується постанов КМУ, указів Президента, наказів міністерств та актів місцевих органів влади [3].

Отже, підзаконний нормативно-правовий акт є правовим актом, що видається уповноваженим суб'єктом на основі та на виконання норм актів вищої юридичної сили з метою їх конкретизації, деталізації та практичної реалізації. Він не має сили закону, проте є обов'язковим до виконання в межах визначених повноважень. Такі акти відіграють уточнювальну, виконавчу та регуляторну функцію в правовій системі, забезпечуючи оперативне правове регулювання. Вони приймаються у визначених законодавством формах і повинні бути узгодженими між собою та з іншими актами однакової юридичної сили. Їх юридична сила є нижчою, ніж у закону, однак вони є невід'ємною частиною механізму реалізації правових норм. У межах адміністративного права вони мають особливе значення через динамічність і потребу в гнучкому нормативному реагуванні. У деяких випадках можуть застосовуватися як типові або модельні документи для уніфікації регулювання.

У наукових доктринах, зокрема у статті Д. Бараненка, розкрито природу підзаконного

нормативно-правового акта як результату нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади. Автор наголошує, що в теоретико-правовій доктрині таке поняття є усталеним, попри його відсутність у чинному законодавстві. Підзаконний нормативно-правовий акт визначається як офіційний письмовий документ, виданий уповноваженим суб'єктом на основі закону з метою його реалізації. Виокремлено ключові ознаки підзаконного нормативно-правового акта: підзаконність, юридична обов'язковість, офіційність, письмова форма, регулятивна функція та спрощений порядок ухвалення. Проведено класифікацію підзаконних нормативно-правових актів за органом видання, юридичною силою, характером норм, сферою дії, колегіальністю тощо. Визначено відмінності між законами та підзаконними нормативно-правовими актами за такими критеріями, як процедура прийняття, юридична сила, стабільність та адресність. Автор підкреслює наявність негативних тенденцій, зокрема кількісного зростання актів, правової невизначеності та можливих порушень принципу верховенства права. Обґрунтовано необхідність прийняття окремого Закону України «Про нормативно-правові акти». Такий закон має врегулювати порядок прийняття, ієрархію та юридичну силу нормативно-правових актів, включаючи підзаконні [4].

У статті Є. Гетьмана розкрито сутність підзаконного нормативно-правового акта як інструмента правового регулювання, що видається на основі та на виконання закону уповноваженим органом. Автор наголошує на важливості цих актів у процесі конкретизації та реалізації законодавчих приписів. Зазначено, що в українському законодавстві відсутнє чітке визначення поняття підзаконного акта, що ускладнює правозастосовну практику. Виокремлено загальні ознаки таких актів, зокрема письмову форму, офіційність, обов'язковість, дію на невизначене коло суб'єктів та юридичну силу. До спеціальних ознак належать підзаконний харак-

тер, застосування формулювань на кшталт «на виконання закону», спрощений порядок прийняття та залежність від актів вищої юридичної сили. Підкреслено, що підзаконні акти не є менш обов'язковими для виконання, ніж закони, і також забезпечуються примусом. У статті запропоновано класифікацію основних видів підзаконних актів органів виконавчої влади. До них віднесено постанови, накази, розпорядження, а також положення, правила, інструкції й статuti. Усі вони мають нормативний характер і функціонують у межах чинного законодавства. Така систематизація дозволяє підзаконним актам ефективно виконувати управлінські, регулятивні та правореалізаційні функції [5].

Отже, у наукових доктринах підзаконний нормативно-правовий акт розглядається як результат нормотворчої діяльності уповноважених органів, зокрема центральних органів виконавчої влади, що видається на основі та на виконання закону з метою його реалізації. Такі акти мають письмову форму, офіційний характер, юридичну обов'язковість та спрощений порядок прийняття. Основними ознаками є підзаконність, підпорядкованість актам вищої юридичної сили, адресність, регулятивна функція та забезпечення державним примусом. У науковій літературі також зазначається про небезпеку правової невизначеності, надмірного зростання кількості підзаконних актів та ризику порушення принципу верховенства права. Види підзаконних нормативно-правових актів включають постанови, накази, розпорядження, положення, правила, інструкції та статuti.

Наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України № 391 від 8 квітня 2025 року є підзаконним нормативно-правовим актом, виданим на виконання статті 7 Закону України «Про угоди про розподіл продукції». Вона затверджує проведення конкурсу на укладення угоди про розподіл вуглеводнів у межах Свічанської ділянки, що розташована в кількох районах Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Документ має всі

ознаки підзаконного акта: виданий Кабінетом Міністрів, ґрунтується на законі, має офіційний характер, встановлює загальнообов'язкові правила для невизначеного кола суб'єктів і реалізує механізм правозастосування. Він визначає послідовність дій Міжвідомчої комісії, строки публікації оголошення про конкурс, порядок прийому заяв та подання висновків Кабінету Міністрів. Постанова також виконує координаційну та регулятивну функцію – вона не лише надає дозвіл на проведення конкурсу, а й делегує повноваження відповідному органу на здійснення процедур відбору інвестора у сфері видобутку вуглеводнів. У додатку до постанови викладено конкурсні умови, що регулюють вимоги до учасників, зміст заявок, строки реалізації проекту та інші юридично значущі параметри. Документ є складовою механізму реалізації державної політики у сфері використання природних ресурсів. Його ухвалення забезпечує законність, публічність і відкритість конкурсної процедури у видобувній галузі, що відповідає принципу прозорості управління. Як підзаконний нормативно-правовий акт, постанова має нижчу юридичну силу, ніж закон, але є обов'язковою до виконання в межах закону, який вона конкретизує. Це підтверджує її нормативний характер і місце в ієрархії правових актів України [6].

Наказ Державної служби геології та надр України № 36 від 31 січня 2025 року є підзаконним нормативно-правовим актом, прийнятим на підставі Кодексу України про надра. Документ встановлює внесення змін до спеціальних дозволів на користування надрами на підставі відповідних заяв суб'єктів господарювання та висновків Робочої групи. Основною підставою для змін стали правові рішення, визнані судами, зміна й уточнення даних у дозволах, а також геологічна переоцінка запасів корисних копалин. Зокрема, наказ дозволяє продовження строку дії дозволів, зміну їх умов, зменшення або розширення меж ділянок, а також врахування додаткових запасів корисних копалин. Усі зміни мають

обґрунтування у вигляді державних експертиз, висновків Геоінформу України та протоколів Державної комісії по запасах. Наказ також встановлює зобов'язання для суб'єктів господарювання укласти угоду про умови користування надрами з Держгеонадрами та, у передбачених випадках, здійснити відповідну плату згідно з Кодексом про надра. У документі вказано на потребу приведення дозвільної документації у відповідність до фактичних обставин користування надрами, зокрема в разі виявлення очевидних помилок, змін меж, нових запасів або судових рішень. Серед конкретних прикладів – внесення змін до дозволів на користування Менським, Чорторийським, Біланівським і Балівським родовищами. Регуляторна роль Держгеонадр у цьому випадку реалізується через наглядову, дозвільну та контрольну функції, що підтверджує нормативність цього акта [7].

Специфічним, одночасно спеціальним прикладом підзаконного нормативно-правового акта у сфері правового регулювання видобування вуглеводнів є Наказ Міністерства енергетики України, яким затверджено Лист очікувань власника державного підприємства «Об'єднана компанія “Укрвуглереструктуризація”» на 2025 рік. Він виданий на підставі норм Закону України «Про управління об'єктами державної власності», а також згідно з методичними документами Мінекономіки та нормативними положеннями самого Міністерства енергетики. Має письмову форму, офіційний статус і виданий уповноваженим суб'єктом у межах делегованих повноважень. У документі деталізовані фінансові, операційні та нефінансові цілі діяльності підприємства. Підкреслюється обов'язковість дотримання законодавства, ефективного використання бюджетних коштів і забезпечення безпеки в галузі. Наказ також спрямований на забезпечення належного корпоративного публічного адміністрування цього сектора економіки. У структурі Листа очікувань акцент зроблено на планових показниках ефективності. Документ містить норми поведінки та очікування від

керівного складу підприємства. Він не суперечить законам, деталізує їх положення та забезпечує реалізацію державної політики у сфері видобування [8].

Отже, підзаконні нормативно-правові акти у сфері правового регулювання видобування вуглеводнів – це акти, що видаються вищими та центральними органами виконавчої влади на основі та на виконання законів. Такі документи мають письмову форму, офіційний статус, встановлюють загальнообов'язкові правила і реалізують регулятивну, управлінську та контрольну функції держави. Вони ухвалюються уповноваженими адміністративними органами у межах власних і делегованих повноважень, спрямовані на деталізацію норм вищої юридичної сили. Їх застосування охоплює питання уточнення та деталізації норм права щодо організації конкурсів на укладення угод, встановлення планових показників, внесення змін до спеціальних дозволів, оцінки запасів та коригування умов користування надрами. Ці акти забезпечують правомірність і ефективність використання природних ресурсів, а також відповідають принципам відкритості та підзвітності.

Висновки. Отже, підзаконні нормативно-правові акти визначаються як офіційні письмові документи, що видаються уповноваженими адміністративними органами на основі та на виконання законів і Конституції України з метою їх реалізації, конкретизації та деталізації. Вони мають нижчу юридичну силу порівняно із законами, але залишаються обов'язковими до виконання в межах компетенції суб'єкта. Такі акти є невід'ємною частиною механізму правотворчості, одночасно будучи інструментом публічного адміністрування, і відіграють важливу роль у формуванні та реалізації державної політики. Їх характерною рисою є підпорядкованість актам вищої юридичної сили та неможливість змінювати зміст приписів законів. Підзаконні нормативно-правові акти затверджуються відповідно до встановлених законодавством форм і процедур та слугують засобом нор-

мативної конкретизації загальних правових норм.

Основними видами підзаконних нормативно-правових актів є затверджені адміністративними органами постанови, положення, інструкції, правила та статuti, які відрізняються за формою, сферою дії та рівнем юридичної сили. Постанови, як правило, приймаються Урядом України і мають вищу юридичну силу серед підзаконних актів. Накази видаються міністерствами та центральними органами виконавчої влади в межах визначених повноважень, а розпорядження – органами місцевого рівня. Положення регламентують структуру й функції органів, правила визначають порядок виконання процедур, інструкції є внутрішньоорганізаційними регламентами, а статuti встановлюють засади діяльності державних суб'єктів господарювання чи публічних установ та організацій. Усі ці акти мають юридичну силу, нижчу за закони, але є обов'язковими до виконання в межах відповідної компетенції. Вони створюються відповідно до вимог правотворчої техніки.

Органами, що видають підзаконні нормативно-правові акти, є адміністративні органи виконавчої влади, зокрема центральні та місцеві суб'єкти, уповноважені законом на правотворчу діяльність у межах делегованих повноважень. У межах своєї компетенції вони створюють акти, спрямовані на формування та реалізацію публічної політики, нормативне закріплення процедур, порядків та умов здійснення діяльності суб'єктів права. Видання таких актів базується на нормах актів вищої юридичної сили, має бути узгодженим з іншими нормативними документами та не може виходити за межі наданих повноважень. Правова визначеність, передбачуваність та підконтрольність таких актів забезпечують дотримання принципу верховенства права.

Підзаконні нормативно-правові акти виконують регулятивну функцію, що проявляється через встановлення конкретних правил поведінки, які деталізують законодавчі приписи.

Узагальнення теоретико-правових підходів дозволяє визначити підзаконний нормативно-правовий акт як правову форму, що оформлює розпорядче рішення уповноважених адміністративних органів у межах їх компетенції з метою реалізації закону. Такі акти

створюють нормативну основу для правозастосовної практики та слугують інструментом досягнення визначених законом цілей. Незважаючи на те, що вони не мають сили закону, їх дія є обов'язковою для всіх суб'єктів, на яких поширюється регулювання.

Анотація

У статті розкрито юридичну природу, ознаки та здійснено класифікацію підзаконних нормативно-правових актів у сфері правового регулювання видобування вуглеводнів в Україні. Схарактеризовано категорійне розуміння підзаконного нормативно-правового акта як юридичної форми, що забезпечує деталізацію та уточнення норм законів України шляхом розпорядчої діяльності компетентних адміністративних органів. Підкреслюється, що такі акти мають нижчу юридичну силу порівняно із законами, проте залишаються обов'язковими до виконання в межах компетенції адміністративного органу, який їх видав. Серед основних їх ознак виокремлено письмову форму, офіційність, підзаконний характер, узгодженість із актами вищої юридичної сили та дотримання процедури прийняття. Зазначається, що підзаконні нормативно-правові акти виконують правотворчу функцію в адміністративно-правовому регулюванні надрокористування. Систематизовано основні види підзаконних нормативно-правових актів, серед яких – постанови, накази, розпорядження, положення, правила, інструкції та статuti, що відрізняються за формою, юридичною силою, адміністративним органом ухвалення та сферою дії. Виокремлено специфіку застосування таких актів у правовому регулюванні видобування вуглеводнів, зокрема в контексті оформлення спеціальних дозволів, погодження геологічної інформації, деталізації норм законів стосовно конкурсних процедур, затвердження показників ефективності та супровідних умов використання надр. Визначено роль підзаконної правотворчості у забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері видобування вуглеводнів. Загалом узагальнено, що підзаконні нормативно-правові акти є дієвим правотворчим інструментом правового регулювання, з огляду на потребу швидкого реагування на зміну обставин та динаміку адміністративних процесів шляхом прийняття норм права загального характеру до моменту їх правозастосування.

Ключові слова: акт, адміністративне право, державна політика, деталізація, ієрархія, компетенція, конкретизація, нормативність, нормативно-правовий акт, повноваження, правозастосування, підзаконний, реалізація, регуляторика, суб'єкт, юридична сила.

Lyhin O.V. Subordinate statutory acts in the system of legal regulation of hydrocarbon production in Ukraine

Summary

The article reveals the legal nature, features, and classification of subordinate regulatory legal acts in the field of legal regulation of hydrocarbon extraction in Ukraine. It characterizes the categorical understanding of a subordinate regulatory legal act as a legal form that ensures the specification and clarification of the norms of the laws of Ukraine through the directive activities of competent administrative bodies. It is emphasized that such acts have lower legal force compared to laws but remain binding within the competence of the administrative body that issued them. The main features identified include written form, official status, subordinate nature, consistency with acts of higher legal force, and adherence to the procedure of adoption. It is noted that subordinate regulatory legal acts perform a law-making function in the administrative and legal regulation of subsoil use. The main

types of subordinate regulatory legal acts are systematized, including resolutions, orders, directives, regulations, rules, instructions, and statutes, which differ in form, legal force, administrative issuing body, and scope of application. The specific application of such acts in the legal regulation of hydrocarbon extraction is highlighted, particularly in the contexts of issuing special permits, approving geological information, specifying legal norms related to tender procedures, establishing performance indicators, and accompanying conditions for subsoil use. The role of subordinate law-making in ensuring the formation and implementation of state policy in the field of hydrocarbon extraction is defined. Overall, it is summarized that subordinate regulatory legal acts are an effective law-making instrument of legal regulation due to the need for rapid response to changing circumstances and the dynamics of administrative processes by adopting general legal norms prior to their enforcement.

Key words: act, administrative law, authority, competence, concretization, detailing, hierarchy, implementation, legal force, normativity, policymaking, regulation, regulatory legal act, subject, subordinate, law enforcement.

Список використаних джерел:

1. Підзаконний. Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад.: В. Т. Бусел. Київ. Перун, 2005. URL: <https://www.slovnyk.ua/index.php?swrd=підзаконний>.
2. Галуцько В. Діхтієвський П., Берлач А. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес. Повний курс: підручник: видання п'яте. / за заг. ред. В. Фелика, В. Галуцька. Київ, 2024. 992 с.
3. Про правотворчу діяльність. Закон України від 24 серпня 2023 № 3354-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3354-20>
4. Бараненко Д. Підзаконний нормативно-правовий акт як результат нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 4 (32), vol. 2. С. 8–13. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.2.2>.
5. Є. Гетьман, «Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, функції, види», *Вісник Національної академії правових наук України*, Київ. № 2 (77), 2014. URL: http://lsej.org.ua/5_2025/5_2025.pdf
6. Про проведення конкурсу на укладення угоди про розподіл вуглеводнів, які видобуватимуться у межах Свічанської ділянки. Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2025 р. № 391. Офіційний вебпортал КМУ. 2024. URL: <https://surl.li/mcftprq>
7. Про внесення змін до спеціальних дозволів на користування надрами. Наказ Державної служби геології та надр України від 31 січня 2025 р. № 36. URL: <https://surl.li/apklkx>
8. Про затвердження Листа очікувань власника Державного підприємства «Об'єднана компанія «Укрвуглереструктуризація» на 2025 рік: Наказ Міністерства енергетики України. Київ, 2025. URL: <https://surli.cc/inknxh>

Дата надходження статті: 31.07.2025

Дата прийняття статті: 08.08.2025

Опубліковано: 29.09.2025